

STIELZ

TIJDSCHRIFT OVER DE GESCHIEDENIS VAN WERKEND LEIDEN

€ 2,75

JAARGANG 17 NUMMER 3 september 2006

- 'Behoud Leidse bollenschuur'
- Meelfabriek ontbeert kanjersubsidie
- Lesbrieft Leidse drukgeschiedenis
- De 3 Eenen

Colofon

Stielz Jaargang 17 (2006) Nummer 3
ISSN 0928-9437

Stielz stond oorspronkelijk voor StielZaken als uitgave van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (Stiel). Deze stichting ijvert voor de opsporing en behoud van monumenten van bedrijf en techniek in Leiden en omgeving. Stiel verstaat onder monumenten niet alleen oude fabrieken, maar ook winkels, pakhuizen, bruggen, stations en nutsbedrijven. Sinds de oprichting van de stichting in 1987 is dankzij haar inspanningen een groot aantal complexen op de plaatselijke en landelijke monumentenlijsten geplaatst. Verder onderzoekt en beschrijft Stiel de geschiedenis van Leiden als vooraanstaande industriestad. Met de ondertitel 'geschiedenis van werkend Leiden' gaat dit blad een stapje verder dan de formele doelstelling van de stichting: de beschrijving van de recente sociaal-economische geschiedenis van Leiden en omgeving.

Secretariaatsadres Stiel

Hogewoerd 125, 2311 HK Leiden. Tel. 071-5125877; e-mail: bolwerkleden@hetnet.nl. Nieuwe donateurs, die ons werk willen steunen, kunnen zich voor minimaal € 15 per jaar aanmelden. Bedrijfsdonateurs betalen minimaal € 50 met recht op een advertentie in dit blad. Het verschuldigde bedrag kan worden overgemaakt op Postbank 10.39.391. Donateurs ontvangen het blad gratis. Losse nummers € 2,75.

Website Stiel:

www.stiel-leiden.nl

Redactie Stielz

Wibo Burgers, De Fruittuinen 70, 2132 NZ Hoofddorp, tel. 023-5632725, e-mail: wibo.burgers@wxs.nl

Distributie

K. Ravensbergen; Snippenhoek 4 2317 WX Leiden. Tel. 071-5212605

Druk

Elvé Leiden

Ontwerp omslag en concept binnenwerk

Donna Smith

Lay out

Grafisch Bureau Christine van der Ven, Voorschoten

Medewerkers aan dit nummer

Niek Bavelaar is 'huisfotograaf' van Stiel. Tel. 071-5149863; e-mail: n.bavelaar@zonnet.nl
Wibo Burgers is journalist en kunsthistoricus.
Joop Gijsman is oud-ondernemer en secretaris/penningmeester van Stiel.
Hans Volgaard is voorzitter van Stiel.
Gerard J. Telkamp is historicus.
Michiel Rohlf studeert kunstgeschiedenis in Leiden.
Susan Suër is educatief medewerker van het Regionaal Archief Leiden

Stielz komt tot stand dankzij steun van de volgende

Leidse bedrijven
Dieben BV Beheersmij

Bestuur Stichting Industrieel Erfgoed Leiden

Drs J.P. Volgaard, voorzitter, J.J. Gijsman, secretaris/
penningmeester, mr. H.J. Korthof, mr.ir. L. Barendregt,
drs W.B. Burgers, drs. G.J. Telkamp.

Ere-voorzitter: Ing. H.J. Budel

REDACTIONEEL

STIEL kan terugkijken op een geslaagde bijeenkomst over de bollen- en bloemen-industrie in de Leidse regio, die het samen met de Dirk van Eck-stichting organiseerde. Op een warme nazomermiddag kwamen er toch tientallen geïnteresseerden luisteren naar een uitleg over bollenschuren en de mogelijkheden tot hergebruik door Peter Nijhof van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, en een impressie van het werken in de bloembollen-industrie. Het was een mooi voorbeeld hoe Leidse historische organisaties praktisch en adhoc goed kunnen samenwerken.

De directe aanleiding voor STIEL om deze middag te beleggen is de bollenschuur aan de Hoge Morsweg 111. Hoewel het type bollenschuur een uniek bedrijfsmonument is in onze regio, is de kans nog altijd aanwezig dat die wordt gesloopt. Het stemde in ieder geval positief dat de huidige Leidse wethouder Ruimtelijke Ordening Marc Witteman met interesse de bijeenkomst heeft bijgewoond. Niet verwonderlijk voor iemand die zulke sterke roots heeft in de bollenstreek. Ik was trouwens verrast hoeveel Leiden eigenlijk met bloemen en bollen had en heeft. Belangrijkste wapenfeit is wel dat de oprichter van de Hortus Botanicus, Carolus Clusius, onder meer de iris, anemoon en de tulpenbol introduceerde in Nederland in de vroege zeventiende eeuw. Na een diefstal uit de tuin van een buurvrouw even verderop aan het Rapenburg, ging de tulp een glorieuze toekomst tegemoet door de teelt op de zandgronden tussen Haarlem en Wassenaar. De tulp is nog altijd een kenmerkend product voor Nederland. Afgelopen voorjaar was ik nog in het plaatsje Hoiland in de Amerikaanse staat Michigan, waar naast een molen een veld tulpen het Nederlandse plaatje compleet maakte. Het geeft toch een aardig gevoel als de tulp ook deels Leidse geschiedenis met zich meedraagt. Wellicht dat de tulp nog symbool kan worden voor de samenwerking tussen Leiden en zijn buurgemeentes. In de aandacht die STIEL vraagt voor de bollenschuur is de hulp van Peter Nijhof trouwens onschatbaar geweest. Ik was dan ook blij namens het bestuur het eremetaal van STIEL, de gietijzeren kandelaar 2006, aan hem te mogen uitreiken voor zijn inspanningen voor Leidse monumenten van bedrijf en techniek, als ook in de rest van Nederland.

Hans Volgaard

Omslagfoto: Leidens laatste bollenschuur aan de Hoge Morsweg. (foto W. Burgers)

INHOUD

3

'Laatste Leidse Bollenschuur behouden'

5

Stiel's eremetaal voor Peter Nijhof

6

Meelfabriek ontbeert kanjersubsidie

9

Leidse lesbrieft drukgeschiedenis

11

'DE 3 EENEN' en duizend soorten behang

13

Gouden regels en gebouwd erfgoed

15

Heemschut: een bladprofiel

17

Uit Leiden & de regio

'LAATSTE LEIDSE BOLLENSCHUUR BEHOUDEN'

'De laatste bollenschuur van Leiden moet behouden worden, vooral vanwege zijn gaafheid en zijn zeldzaamheid.' Deze uitspraak kwam van drs. Peter Nijhof, wel eens de bekendste industrieel archeoloog van ons land genoemd, in zijn verhaal over de bloemen- en bollenindustrie tijdens een goed bezochte donateursbijeenkomst van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden en de Dirk van Eck-stichting op zaterdag 16 september in het Scheltemacomplex in Leiden.

De laatste Leidse bollenschuur aan de Hoge Morsweg, waarover Stielz eerder uitgebreid berichtte, vormde de achtergrond voor deze middag over de bloemen- en bollenindustrie, zich concentrerend in de Bollenstreek, tussen Haarlem en

Leiden. Nijhof maakte duidelijk dat vanaf het midden van de jaren negentig van de afgelopen eeuw een toenemende interesse onstond voor de bollenschuren, die wel eens de iconen van de Bollenstreek worden genoemd. Mede onder invloed van

1996, het jaar van het industrieel erfgoed, kwam in 1997 de actie ten behoeve van de bollenschuren op gang. Opggericht werd de Projectgroep Herbestemming Bollenschuren, die sindsdien veel werk heeft verzet. Nijhof, zelf betrokken bij het werk van de Projectgroep, besprak vervolgens een zestal types van bollenschuren. De oudste zijn van voor 1880 toen er veelal sprake was van bollenzolders in woningen. Later kwamen de kleine, houten bollenschuren, na de eeuwwisseling was er de overgang van hout naar baksteen. Nog wat verder in de tijd kwamen er de grote exporten van bollen naar de Verenigde Staten van Amerika. De bollenschuren werden steeds fraaier, en dat gold nog eens te meer voor de villa's van de bollenboeren, die goed geld verdienen met de export, en dat ook wel wilden laten zien.

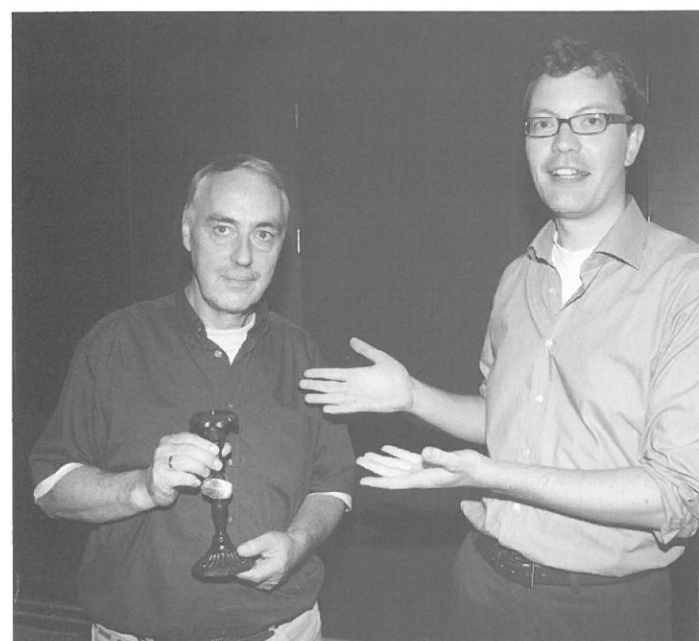
Na de Tweede Wereldoorlog was

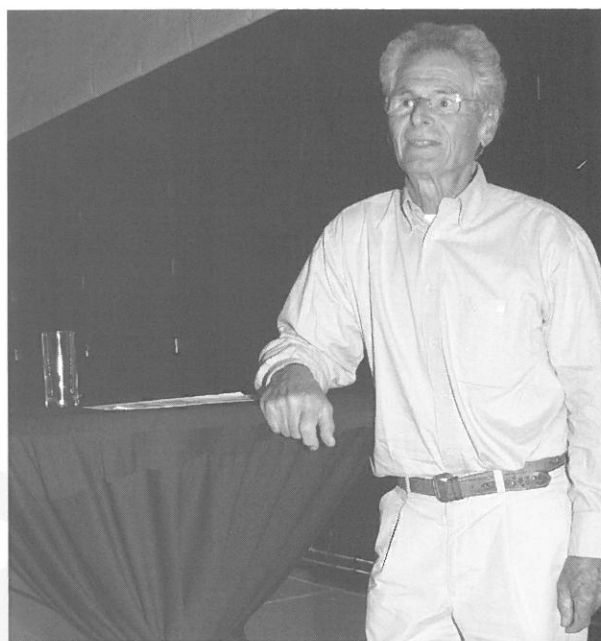
Tweede leven voor een bollenschuur in Sassenheim als appartementengebouw.

Stiel-voorzitter Hans Vollaard spreekt de donateurs toe.

Drs. P. Nijhof samen met Hans Vollaard.

Inleider W. de Munck.

ADVERTENTIE

uitvaartverzorging

Janson & Bolland

Uitvaartcentrum Levendaal

Levendaal 103 • 2311 JC Leiden t 071 512 2112 f 071 513 3113 e info@uitvaartcentrumlevendaal.nl www.uitvaartcentrumlevendaal.nl

het gedaan met de antieke bollenschuren. Klimaatbeheersing was de nieuwe techniek en daarvoor waren gesloten gebouwen nodig. Overigens is er nog onvoldoende studie verricht naar de bollenschuren van na de oorlog, aldus Nijhof. In totaal zijn er meer dan duizend bollenschuren geweest in de Bollenstreek, waarvan zijn er volgens recente gegevens nog ongeveer 350 over. Een flink aantal bollenschuren heeft een nieuwe bestemming gekregen. Nijhof gaf daar een reeks voorbeelden van. Voor wie dat allemaal nog eens nader willen bezien, is er een prima website met het adres : www.bollenschuren.nl.

Over de Leidse bollenschuur heeft de Projectgroep een positief advies uitgebracht. Nijhof benadrukte nog eens de zeldzaamheid van deze schuur aan de Hoge Morsweg. Leiden wordt overigens niet gerekend tot het bollengebied, maar een zeldzame bollenschuur is natuurlijk nooit weg! De Projectgroep beëindigt dit jaar zijn werk, de verdere gang van zaken met betrekking tot de bollenschuren komt dan in handen van het Cultuur Historisch Genootschap van de Bollenstreek.

Het relaas van Nijhof kreeg nog meer inhoud door de voordracht van de tweede inleider, Wim de Munck, voormalig wetenschappelijk medewerker van het Laboratorium Bloembollen Onderzoek en de gids van het bloembollenmuseum De Zwarte Tulp in Lisse. Hij vertelde met veel verve over het werken in de bollen, waarbij afbeeldingen in zwart-wit van vroeger tijden werden vertoond.

Het was ook de eerste gezamenlijke bijeenkomst van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden en de Dirk van Eck-stichting, kwalitatief op peil en goed bezocht. Een goede start dus van de prille samenwerking tussen de twee organisaties.

Wibo Burgers

Stiel-prijs voor de derde keer uitgereikt

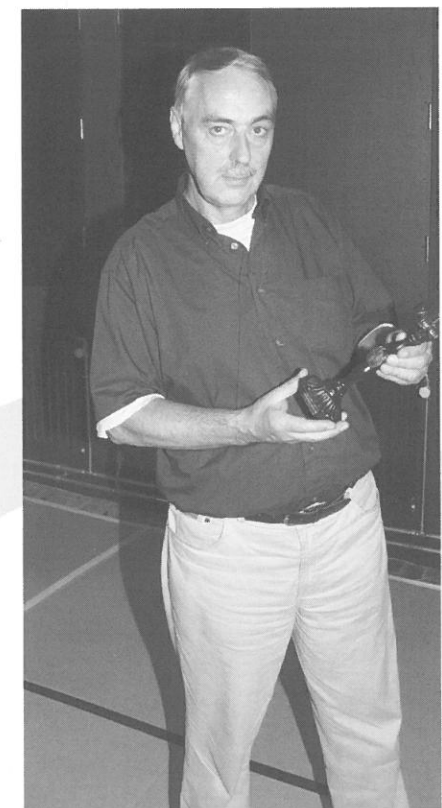
STIEL'S EREMETAAL VOOR PETER NIJHOF

Peter Nijhof, de bekendste industrieel archeoloog van ons land, heeft de Gietijzeren Kandelaar, een prijs van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (STIEL), gekregen. De kandelaar werd hem half september uitgereikt tijdens een bijeenkomst van de Leidse club voor industriële archeologie en de Dirk van Eckstichting in een passende locatie: het Scheltemacomplex, eens een fabriek van wollen dekens.

Drs. Nijhof, in het dagelijks leven coördinator voor industrieel erfgoed en projectleider wederopbouwperiode van wat tot voor kort de rijksdienst Monumentenzorg heette, heeft vele jaren voor behoud en herbestemming van het negentiende-eeuwse industrieel erfgoed op de bres gestaan. Hij heeft tientallen pu-

blikaties op dit gebied op zijn naam gebracht. Vanaf het begin, zo rond 1977-1978, was hij erbij. Daarvan getuigt het in 1978 verschenen boek *Monumenten van bedrijf en techniek. Industriële archeologie in Nederland*, door hem samengesteld. Sindsdien ontpopte hij zich als een onvermoeibare leidsman, die met een verwarmende bevoogenheid zijn medestanders voorging bij de naspeuringen in het veld. Dat waren mooie tijden, die menig deelnemer aan deze tochten langs oude fabriekscomplexen, vervallen spoorgebouwen en markante gemalen zich met een lichte weemoed herinnert. Ook ijverde Nijhof met een zekere verbetenheid voor de herbestemming van objecten, die het naar zijn scherpe oordeel waard waren. Hij tastte daarin zelden mis. Feilloos zorgde hij voor een goede afscheiding tussen enerzijds zijn werkzaamheden bij Monumentenzorg en anderzijds zijn actieve, adviserende rol in de vrijwilligersorganisaties. Nijhof heeft het hem uitgereikte eremetaal dus meer dan verdiend.

De 25 cm hoge gietijzeren kandelaar in neorenaissance-stijl weerspiegelt de vormgeving van de negentiende eeuw, de periode waarin ook veel objecten, die tot het indu-

Peter Nijhof met het door hem verworven eremetaal.

strieel erfgoed worden gerekend, tot stand kwamen. Eerder werd de Gietijzeren Kandelaar uitgereikt aan Jetteke Bolten, directeur van het Stedelijk Museum De Lakenhal, vanwege de stimulerende rol van dit museum bij het behoud van het Scheltemacomplex. Dat was in 1999. Drie jaar later, in december 2002, ging de prijs naar de toenmalige staatssecre-

taris van cultuur, Rick van der Ploeg. Die kreeg de prijs vanwege zijn positieve gezindheid ten opzichte van het industrieel erfgoed, met name ook in de Leidse regio. Zo was er zijn betrokkenheid bij de Leidse meelfabriek, die in 2000 de status van rijksmonument kreeg.

De prijs werd Nijhof uitgereikt door STIEL-voorzitter Hans Vol-

laard, die gewag maakte van Nijhof's verdiensten voor het industrieel erfgoed in ons land. Een duidelijk verraste Nijhof prees in zijn dankwoord de Leidse organisatie voor industrieel erfgoed. 'In een reeks van jaren is STIEL een constante factor geweest', aldus Nijhof.

Wibo Burgers

MEELFABRIEK ONTBEERT KANJERSUBSIDIE

Indien de regeling voor 'kanjersubsidies' voor rijksmonumenten nog in werking was, zou de Leidse Meelfabriek kandidaat zijn voor zo'n miljoenensubsidie, die eerder de Hooglandse Kerk en de Pieterskerk ten deel viel. Dat blijkt uit de Nota Cultureel Erfgoed Leiden, waarvan de definitieve versie onlangs is verschenen. De kanjersubsidie is een bijdrage van het rijk voor omvangrijke en complexe rijksmonumenten, die met een flinke restauratieachterstand te maken hebben. 'Nieuwe kanjers, zoals de Meelfabriek, kunnen vooralsnog niet worden aangemeld en er is nog geen zicht op een nieuwe kanjerregeling', zo wordt gezegd.

De hoofdlijnen van deze belangwekkende nota zijn eerder – in het nummer van juli vorig jaar – in Stielz besproken. Dat gebeurde bij het verschijnen van de nota in conceptvorm. Na de inspraakprocedure ging de raad in december afgelopen jaar akkoord met de nota en het daarin vastgelegde beleid voor de periode tot 2015. Bij het in druk verschijnen

van de definitieve versie van de nota is het zinvol om eens te kijken naar de bestaande en de komende subsidieregelingen voor monumenten. Voor Leiden is dat als derde monumentenstad van ons land in veel opzichten een belangrijke materie.

Voor de rijksmonumenten zijn er op dit moment drie subsidieregelingen: een regeling voor restau-

raties, een voor onderhoud en de zogeheten kanjerregeling, waarvan de laatste tranche eind 2004 werd toegezegd. De twee eerstgenoemde regelingen worden omgezet in een instandhoudingsregeling, die vanaf 2012 in werking zal treden. Bij deze regeling wordt ervan uitgegaan dat dan de bestaande achterstanden in restauratie van rijksmonumenten

ADVERTENTIE

architectenbureau - ingenieursbureau

vanswietenarchitects

Ir. P.M.J. van Swieten | Sint Jacobsgracht 4 | 2311 PW Leiden | tel 071-5141051 | fax 071-5148573
e-mail: info@vanswietenarchitects.nl | internet: www.vanswietenarchitects.nl

De Leidse Meelfabriek zou een kanjersubsidie goed kunnen gebruiken.

De Hooglandse Kerk: kanjermonument.

zijn verdwenen. Dat moet vooral ook via de kanjerregeling worden bereikt.

Momenteel zijn er echter nog

de nieuwe regeling. Die kan problemen geven, zo wordt geconstateerd. 'Grote, onrendabele gebouwen zoals in Leiden enkele universiteitsgebou-

wen (bijv. Academiegebouw en Sterrenwacht), kerken (bijv. Herensingelkerk), gebouwen in gemeentelijk eigendom (bijv. Weeshuis) kunnen nog meer dan voorheen binnen de nieuwe regeling in de problemen raken.' Het subsidieplafond ligt voor grote en kostbare gebouwen namelijk relatief laag. Ook gaat het subsidiepercentage voor enkele categorieën, zoals kerken en gemeentelijk eigendom, fors omlaag waardoor het aandeel van de gemeente in de kosten hoger wordt.

Dat kan ertoe leiden dat een zwaarder beroep moet worden gedaan op gemeentelijke budgetten.

Gezien de grote waarde van monumenten voor Leiden, zowel cultuurhistorisch als economisch (toerisme), moet bekeken worden of er een gemeentelijk ondersteunend beleid voor rijksmonumenten kan komen. Tegen deze achtergrond zal de gemeente nagaan welke grote restauraties er nog te wachten staan in de periode tot 2015. Daarbij gaat het alleen om onrendabele rijksmonumenten, zowel in gemeentelijk eigendom als in eigendom van anderen.

Onrendabele monumenten

Als onrendabele monumenten worden beschouwd de monumenten, waarvan de kosten van instandhouding (restauratie en onderhoud) hoger zijn dan de inkomsten uit exploitatie of indirecte inkomsten zoals woongenot. Voor de periode 2005-2009 heeft de gemeente voor de restauratie van monumenten jaarlijks een budget van 249.000 euro ter beschikking gesteld, waarvan 190.000 structureel en 59.000 euro uit het potje voor het Grotestedenbeleid. De huidige subsidieregeling heeft nogal wat onvolkomenheden. Vandaar dan ook dat de gemeente op termijn de huidige regeling voor

gemeentelijke monumenten wil beëindigen. Men wil de budgetten gaan inzetten voor monumenten, die dit het hardst nodig hebben.

Daarbij wil de gemeente de 1550 gemeentelijke monumenten en 1365 rijksmonumenten grofweg indelen in twee categorieën: rendabele en onrendabele monumenten. De categorie rendabele monumenten is verreweg de grootste en verkeert, naar vermoed wordt, in betere staat dan die van de onrendabele monumenten.

Ruim 90 procent van het monumentenbestand is in gebruik als woonhuis en kan daarmee als rendabel worden beschouwd. Investerings- en onderhoudsbedrijven verdienen zichzelf in principe terug, uitzonderingen daargelaten.

De eigenaar van een erendabel monument is dan ook in principe zelf verantwoordelijk voor de instandhouding van het monument, zo wordt gezegd in de nota.

Een kleine 10 procent van het totale monumentenbestand, dus zowel rijksmonumenten als gemeentelijke monumenten, is nauwelijks rendabel te noemen, zoals panden met een sociaal-culturele bestemming, scholen, kerken, objecten in de openbare ruimte, trafohuisjes en schoorstenen. De aard van dergelijke monumenten stelt de eigenaar niet in staat om het pand sluitend te exploiteren, zonder de monumentale waarden aan te tasten. Een groot deel van deze monumenten is in gemeentelijk bezit. De gemeente onderzoek

thans op welke wijze zij de restauratie van deze onrendabele monumenten, zowel rijksmonumenten als gemeentelijke, financieel kan ondersteunen. Ook wordt gedacht aan ondersteuning bij zeer bijzondere restauraties van delen van rendabele monumenten (denk aan wand- en plafondschilderingen).

Monumenten zijn kostbaar. Daarvan is de gemeente Leiden zich bewust, zo blijkt uit de voorliggende nota Cultureel Erfgoed. Het is van groot belang voor de gemeente dat er een vervolg van de kanjersubsidieregeling komt, waarvan bij voorbeeld een complex als omvangrijk rijksmonument als de Meelfabriek kan profiteren!

Wibo Burgers

ADVERTENTIE

Bouwbedrijf Paardekooper

Sedert 1881

In 1881 heeft Arie Paardekooper de fundamenten gelegd voor ons bouwbedrijf.

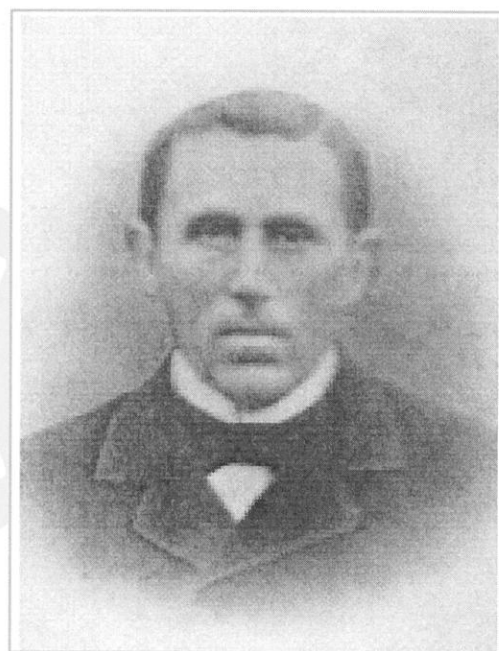
Verweven met deze lange historie is de liefde voor het vak, vakmanschap, vertrouwen en natuurlijk altijd weer bouwen.

Bouwbedrijf Paardekooper restaureert, renoveert en onderhoudt gebouwen.

- Lid van het NVOB
- Lid Bouwgarant
- Erkend Hoofdaannemer
- Erkend Leerbedrijf

Miening 41, 2381 GP Zoeterwoude
071-5801254

info@bouwbedrijf-paardekooper.nl

Arie Paardekooper 1857-1915

LEIDSE LESBRIEF DRUKGESCHIEDENIS

In 2007 zal in De Lakenhal een tentoonstelling te zien zijn over de grafische industrie in Leiden in de 19^e en 20^e eeuw. Paul Hoftijzer, hoogleraar boekwetenschap aan de Universiteit Leiden, zal deze expositie samenstellen. Toen Stiel-voorzitter Hans Vollaard mij benaderde voor het samen uitbrengen van een lesbrieven over het Leids industrieel erfgoed, kwamen wij aansluitend op deze tentoonstelling al snel op

het idee om de drukkerijgeschiedenis van Leiden uit te lichten. Leiden heeft, met name door de aanwezigheid van de universiteit, eeuwenlang gerenommeerde drukkers en uitgevers gehuisvest. Te denken valt aan Plantijn, Elzevier, Brill, Sijthoff en Groen. Deze en anderen zorgen niet alleen voor werkgelegenheid, maar met hun uitgaven ook voor de nodige ophef in stad en land.

Susan Suër.

Het Regionaal Archief Leiden

Naast bronnen over de stad Leiden en zijn inwoners, kunnen in de studiezaal ook stukken over de (voormalige) gemeenten Zoeterwoude, Warmond, Rijnsburg, Leiderdorp en Noordwijk worden ingezien. In het RAL wordt zo'n 6 km archieven van gemeentebesturen, gemeentelijke diensten, instellingen en bedrijven, kloosters en kerken, scholen en fabrieken, families en verenigingen, notarissen en rechtbanken bewaard. Daarnaast staan de historische bibliotheek, de prentverzameling en affichecollectie en de kleine audiovisuele verzameling tot de beschikking van een ieder die hier onderzoek wil doen. Van de collectie wordt steeds meer gedigitaliseerd aangeboden via de website www.leidenarchief.nl.

We besloten een algemeen boekje te maken voor verschillende doelgroepen, zoals oud-werknemers, basisschool-leerlingen en VMBO-scholieren. Naast de geschiedenis van het ambacht zou hierin de geschiedenis van het gedachtengoed worden geplaatst aan de hand van in Leiden gedrukte werken. De vrijheid van meningsuiting in de vorm van vrijheid van drukpers sluit op deze manier aan bij de actuele maatschappelijke situatie. Om de technische ontwikkelingen en de gedrukte ideeëngeschiedenis naast elkaar te zetten, kwamen we tot een chronologische indeling van het boekje. Elk hoofdstuk zou uit twee delen bestaan, waarin de bovengenoemde thema's hun plaats zouden krijgen. Dat bleek moeilijk dan ik aanvankelijk had gedacht; de balans dreigde intern in de hoofdstukken en tussen de hoofdstukken onderling geheel verloren te gaan.

Educatie in het RAL

Sinds 2004 neemt het RAL deel aan Museum & School. Dit betekent, dat elke groep 7 van de basisscholen uit Leiden en omliggende gemeenten een bezoek aan het archief brengt. Inmiddels kunnen scholen kiezen uit twee programma's: *Kennismaking met het Archief* en *Pilgrims in Leiden*. Beide programma's hebben een lesboekje, dat in de klas wordt behandeld. Tijdens het bezoek aan het archief maken de kinderen eenvoudige opdrachten bij enkele archiefstukken.

Naast deze programma's voor het basisonderwijs biedt het RAL een lespakket voor de basisvorming van het middelbaar onderwijs, *Streetwise*. Leerlingen gaan in dit project in het archief aan de slag met het bevolkingsregister van ongeveer 100 jaar geleden.

Samenwerking met scholen buiten deze projecten om, bijvoorbeeld voor het vak aardrijkskunde, vindt eveneens plaats.

als Utrecht en Amsterdam. Door met de opmaak van de pagina's te spelen is het meeste wel opgelost, maar op sommige punten zou extra materiaal prettig zijn.

Wat de technische kant van het verhaal betreft zijn we zeer wel geïnformeerd door Gerard Post van der Molen, een bevlogen margedrukker hier in Leiden. Voor de invulling van de paragrafen over de ideeëngeschiedenis, met name vanaf 1725, zijn suggesties van harte welkom. Hebt u een voorstel van een in Leiden gedrukt werk, dat ophef heeft veroorzaakt, dan verneem ik dat graag, liefst via e-mail: s.suer@leiden.nl.

Susan Suër

De techniek van het drukken is namelijk tussen 1440 en 1800 nauwelijks veranderd, terwijl de drukkers wel boeken drukten, die de opvattingen van verschillende tijden weer-

spiegelen. In de Gouden Eeuw was Leiden een bruisende drukkersstad, maar in later tijden werden maatschappijkritische en controversiële werken vaak uitgegeven in steden

ADVERTENTIE

VERENIGING OUD LEIDEN

Opgericht 5 november 1902

Postbus 917
2300 AX Leiden

Bent u geïnteresseerd in het Leidse en regionale Erfgoed en wilt u graag het beroemde Leids Jaarboekje gratis ontvangen, dan kunt u niet zonder het lidmaatschap van de Vereniging Oud-Leiden.

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar; jongeren tot 27 jaar betalen slechts € 10,-.

Door overmaking van dit bedrag op Postbankrekening 17 52 28 bent u lid van de Vereniging Oud-Leiden.

'DE 3 EENEN' EN DUIZEND SOORTEN BEHANG

Vraag een willekeurige, volwassen Leidenaar naar de 'DE 3 EENEN', en er gaat geheid een licht branden. De bedden- en behangzaak aan de Haarlemmerstraat 111 heeft bijna honderd jaar bestaan en zorgde in die tijd voor ontelbare modieuze inrichtingen van huizen in Leiden en omstreken. Martien Simons (1932) blikt terug op een mooie en overbekende zaak.

De zaak in 1918. Links op de deur de strijd tegen concurrentie: Waarschuwing. Deze winkel heeft geen 2e winkel op de haarl.str. Laat u niet bedriegen.

Loodzwaar

In 1902 richtte de heer de Mol in Janvossensteeg 65 "De Goedkoope

Beddenwinkel" op. De vader van Simons kwam als personeelslid in dienst. Simons: "Mijn vader was twaalf jaar toen hij begon met wer-

ken. De zaak verhuisde korte tijd naar Haarlemmerstraat 237, tot het pand op nummer 111 betrokken werd: 'De 3 Eenen'. De baas van mijn vader was vrijgezel, maar toen mijn vader ging trouwen ging zijn baas gelijk met pensioen en kon mijn vader in 1927 de zaak overnemen, en erboven gaan wonen. Toen mijn vader overleden is heb ik de zaak in 1955 overgenomen." Onder Simons junior, die in Den Haag aan de academie een studie volgde tot grafisch ontwerper, groeide de zaak uit tot een bloeiende onderneming, waar behalve bedden en behang ook gordijnen en andere stoffen werden verhandeld. De zaak had drie mensen in de buitendienst: een behanger, een stoffeerder en een beddenmaker. Simons: "Onze beddenmaker kwam bij de mensen thuis om de matrassen na verloop van tijd weer bij te vullen. Dat waren van die loeizware matrassen, tegen de dertig kilo aan, die als ze net gevuld waren eigenlijk te hard waren, en na verloop van tijd veel te zacht." Toen onder andere de firma Iki (Internationale Kunststof Industrie) in Voorschoten met schuimrubberen matrassen op de markt kwam, was de beddenmakerij in één klap voorbij. "We hebben toen echter wel lang geprofiteerd van mensen die ook wel zo'n zacht en licht matras wilden hebben!" aldus Simons. De overgang van dekens naar dekbedden was nog zo'n opsteker voor de zaak.

Behangboekjes

Behang- en stoffeerdierswerkzaamheden en vooral het verkopen van behang aan doe-het-zelvers is altijd de grootste inkomstenbron van de zaak geweest. Simons: "Wij hadden wel duizend soorten, en jaarlijks verkocht ik misschien wel honderdduizend rollen. Vooral tussen Pasen

Het winkelpand in 1959. De glas-in-loodramen heeft Simons tot de opheffing in 1995 bewaard, die tegen die tijd te ver vergaan waren om te herstellen, "en bovendien erg onhandelbaar."

en Pinksteren stonden de klanten rijendik voor de toonbank. Mijn vader was ook verzot op bovenranden: daarvan gingen er zes op een rol, maar die waren even duur als een rol normaal behang."

Men had vaak nog kolenkachels, waardoor het een noodzaak was elk jaar het behang te vernieuwen. Ook uit modieus oogpunt kwamen veel klanten naar 'De 3 Eenen'. Simons speelde daar handig op in, door elk jaar een uniek 'boekwerk' uit te brengen; een boekje met be-

hangstalen van het allernieuwste behang. Simons: "Er waren drie behangfabrieken; Cohen in Rotterdam, Sanders in Delft en Rath & Doodeheefver in Amsterdam. Elk jaar kocht ik alleenrecht op een aantal behangsoorten, die ik dan in de vorm van een boekje bestelde. Vijftigduizend exemplaren brachten we rond, in Leiden, Leiderdorp, Noordwijk, Katwijk, Rijnsburg en Alpen a/d Rijn. Mensen keken echt uit naar die uitgave, en we moesten ze verspreid rondbrengen, want de

bestellingen volgden gelijk de volgende dag. Soms bestelden mensen gelijk als ik bij de brievenbus stond!" Niet alleen voor volwassenen maar ook voor kinderen was het een gewild verzamelobject. "Vaak zei ik dan gekscherend dat mama hem ook zo graag wilde zien!" aldus Simons, met in zijn handen een voorbeeld van een De 3 Eenen behangboekje. Zijn enige exemplaar, dat hij later eens van een klant heeft gekregen. De vijftigduizend exemplaren waren dus echt voor de klant bestemd.

Behang op de trein

Buiten de ruim duizend vakken met soorten behang, leverde Simons ook andere speciale behangsoorten op bestelling. "Bij de grossier bestelden we dat dan. Als ik 's ochtends voor tien behang uit Rotterdam bestelde, werd daar dan in R'dam een kaartje in de trein voor gekocht, en zo was het er altijd voor vier uur 's middags. Dan belde de Spoorwegen naar de zaak dat er een pakje was aangekomen, soms ging dat ook met de bus. Later stopten ze daarmee, dat werd te lastig!" zo zegt Simons. Zijn eigen favoriete behang? "Dat hele drukke of knalrode uit de jaren '70, of met excessieve bloemen is niets voor mij. Geef mij maar een rustig, neutraal behang. Zo ben ik ook opgeleid op de Academie: de nieuwe vormgeving was strak en modern." Zelf heeft Simons nooit de behoefte gehad om behang te ontwerpen, maar hij tekende samen met zijn vader, die ook heel creatief was, veel reclamewerk voor de zaak. "Als grafisch ontwerper kwam je meestal in de WW terecht, dus ik kon óf fotograaf worden of mijn eigen zaak hebben. Ik ben erg blij dat ik voor het laatste gekozen heb!" lacht Simons.

Een kassabon uit de jaren '40. Simons' vader tekende de mannen die het huisnummer dragen.

Concurrentie had Simons genoeg: alleen al in de Haarlemmerstraat waren er in de jaren '50 acht behangzaken, waaronder Hulst Behang, van het credo 'Uw leven lang Huls Behang'. Simons: "Hulst Behang probeerde vaak behang te verkopen waar ik het alleenrecht op had, en ging dat dan voor twee kwartjes minder verkopen. We hielden elkaar scherp in de gaten. Later, toen de bouwmarkten in Leiden kwamen, ben ik in één klap ook veel klanten verloren. Maar het had natuurlijk ook te maken met techniek, mensen kregen gaskachels, en de mode; men ging de muren verven." De winkel is uiteindelijk in 1995 opgeheven, nadat één van Simons' zonen

het nog een tijdje geprobeerd heeft. Simons: "Wij zagen er echter allebei geen brood meer in, maar daar heb ik geen problemen mee. Ik heb een hele leuke tijd gehad, woon nu in een mooi huis, en heb dus niet voor niets al die jaren hard gewerkt." Het pand zal in het kader van het Aalmarktplan moeten wijken voor een nieuw aan te leggen steeg. De naam De 3 Eenen zal echter onuitwisbaar bij de geschiedenis van Leiden blijven horen. Simons: "Eigenlijk zijn mijn vader en ik zelf anoniem gebleven. Het was altijd: Daar heb je meneer De 3 Eenen!"

Michiel Rohlof

Met dank aan Niek Bavelaar

GOUDEN REGELS EN GEBOUWD ERFGOED

Op vrijdagmiddag 15 september presenteerde het Provinciaal Historisch Centrum van het Erfgoedhuis Zuid-Holland in samenwerking met de Historische Vereniging Delfia Batavorum in het UNESCO-IHE-gebouw in Delft een symposium onder de titel Historische Verenigingen en het Gebouwde Erfgoed. Centraal discussiestuk en uitgangspunt van de studiemiddag vormde het zogeheten Handvest voor behoud, sloop en nieuwbouw in de historische stad. Dit document staat ook bekend als de Tien Gouden Regels.

Het is enkele jaren geleden opgesteld door Johan van der Weiden, voorzitter van de Werkgroep Gebouw en Omgeving van de Historische Vereniging Haarlem. Na de tien uitgebreid gedefinieerde regels (2 A4) volgen heel beknopt tien toetsingscriteria met betrekking tot kwaliteiten van een gebouw of historisch ensemble. Daarna volgen vijf

pagina's uitgebreide toelichting op bovengenoemde "regels voor de ideale historische stad", met een overvloed aan voorbeelden en toepassingen, waaruit blijkt dat de regels in een stad als Haarlem de laatste tientallen jaren met voeten getreden zijn.

Voor een goed begrip probeer ik in dit verslag de tien regels zo pak-

kend en beknopt mogelijk te citeren samen te vatten.

- 1 Veelzijdigheid in harmonie. De ideale historische stad is veelzijdig en evenwichtig, met een gedifferentieerd bouwbestand, zonder overheersende bouwstijl, zonder eenzijdige functie. Er is plaats voor allen en alles op zijn plaats. Kortom, een stedelijk mozaïek.
- 2 De humane stad. De ideale stad is ingesteld op de menselijke maat, de maat van de voetganger. De maat voor beoordeling van plannen over de gebouwde omgeving is het gezichtsveld op ooghoogte.
- 3 Het openbare leven. De ideale stad kent een duurzaam levende stedelijkheid, met als specifiek aspect de instandhouding, inrichting en verbetering van de openbare ruimte. Ideaal kenmerk daarvan is 24 uur van de dag vrije toegankelijkheid voor iedereen.
- 4 Burgerschap. Actief, betrokken burgerschap is een klassiek de-

mocratische waarde, waarbij een alerte burgerij een tegenwicht vormt tegen sterke belangen-groeperingen van bouwnijverheid tot en met topambtenaren.

- 5 Identiteit. De lokale identiteit is wat een stad onderscheidt, bijzonder maakt en herkenbaar. Ontbreken ervan leidt tot desorientatie. Historisch specifieke bebouwing qua stedenbouw en architectuur draagt sterk bij aan de beleving van de lokale identiteit.
- 6 Rentmeesterschap. Burgers en bestuur van een historisch waardevolle stad zijn in de eerste plaats rentmeesters, beheerders. De stad blijft, bewoners en bestuurders zijn voorbijgangers. Hun opdracht is de stad voor de volgende generaties te bewaren en haar kwaliteit te bewaken. Goed beheer spaart geld. Goed onderhoud, alert beheer, is de beste bezuiniging. En het meest duurzame bouwen is: niet slopen.
- 7 Verband tussen stedenbouw en architectuur. In de ideale stad bestaat er een positief verband of harmonie tussen bouwkunst

en stedenbouw. Stedenbouw is draagvlak voor de architect, de architectuur is dienstbaar aan de stedelijke structuur.

- 8 Verband tussen bestaand en nieuw. Het wezen van de historische stad is de afleesbaarheid van de geschiedenis. Bij nieuwbouw is het bestaande cultuurlandschap uitgangspunt. Juist beperkingen bieden uitdagingen voor creativiteit. Sloop is niet het begin van vernieuwing, maar een middel als andere alternatieven ontoereikend zijn.
- 9 Stadsverfraaiing is integraal onderdeel van beheer en vernieuwing. Zij begint met zorgvuldigheid alsof men de eigen woonkamer inricht. Het tegendeel is verval, vervuiling, verloedering.
- 10 Het verkeer. Verkeer is geen doel op zich zelf. Autoverkeer staat op gespannen voet met kwaliteit, vormgeving en functioneren van de publieke ruimte. Bij prioriteit voor langzaam rijdend verkeer gaat ook de ruimtelijke kwaliteit omhoog: er zijn minder borden enz. nodig.

Abstract?

Beetje abstract misschien? Dat valt wel mee. De opsteller van de Gouden Regels ging uitgebreid in op de vraag wat deze richtlijnen nu concreet kunnen betekenen als historische verenigingen en monumenten-beschermers ermee willen werken wanneer zij geconfronteerd worden met besluitvorming in hun eigen gemeente over bouwactiviteiten in cultuurhistorisch waardevolle omgevingen. De richtlijnen zijn er juist voor om vastgelopen en vruchteloze discussies over mooi-lelijk te vermijden en ze vormen een reactie op dooddoeners, clichés waarmee slopers ons vaak om de oren slaan. Dat zijn meestal redeneringen die sloop moeten rechtvaardigen, zo van: "Als we Haarlem [Leiden, enz.] niet moderniseren, worden we het Jutland [Medemblik, vul maar in] van West-Europa", of "We moeten Haarlem, enz. klaarmaken voor de 21ste eeuw", of (ook vaak in Leiden gehoord) "Jullie willen van de stad een groot openluchtmuseum maken". Van der Weiden benadrukte ook dat historische verenigingen geen actiegroepen zijn, omdat actiegroepen, hoe nuttig ook als aanjager, meestal een eenzijdige blik en kort bestaan hebben. Anderzijds moeten historische verenigingen zich nooit laten verleiden tot het afwegen van belangen. Die andere (dan historische enz.) belangen hebben hun eigen machtige pleitbezorgers.

In de praktijk is trouwens niet alleen in Haarlem al met het handvest gewerkt. In Gouda heeft de Historische Vereniging Die Goude ze stilzwijgend en latere meer uitdrukkelijk toegepast op de Goudse binnenstad. Men spreekt er van de 15 ambities van stadsbehoud. Daarvan deed bestuurslid Hans Suijs verslag. De lobby heeft na vele jaren werken met klankbordgroepen nu de gemeente afgeholpen van postze-

gelvisies op afzonderlijke te bebouwen, slopen of behouden panden en plekken en ervoor gezorgd dat in het collegeprogramma een integrale stedenbouwkundige visie is opgenomen, waar monumentenzorg in de praktijk wel bij vaart.

'Klein leed'

Vervolgens bekeek Winand de Fraiture van de Delftse Historische Vereniging Delfia Batavorum wat de regels voor Delft zouden kunnen betekenen, waar ingrijpende bouwprocessen voor de deur staan. Ook gemakkelijk was zijn visuele presentatie van "klein leed" in de historische binnenstad, dat de totale aanblik verpest: opeenhoping van fietswrakken, verkeersborden, idioot geplaatste schakelkastjes. Ook constateerde hij dat de gemeente vaak goed bedoeld half werk of verkeerd uitgepakt werk levert, zoals

herinrichting van een plein met afbraak van historische stoepen; voor de terugkeer daarvan werd later weer subsidie beschikbaar gesteld. In de discussie naar aanleiding van de drie inleidingen bleek dat vooral de kloof tussen historische verenigingen en de politiek of het ambtelijk apparaat als probleem werd ervaren. In Gouda geeft men ter overbrugging binnenkort een cursus 'goudologie' aan raadsleden en ambtenaren.

In het tweede deel van de studiemiddag werd het zogenaamde landelijk gebied onder de loep genomen door niet minder dan drie sprekers, te weten Joop Zwetsloot, lid van de Raad van Advies van het Cultuurhistorisch Genootschap Duin- en Bollenstreek; Bas Noorlander, wethouder van de gemeente Vlist en werkzaam bij de Rijksdienst voor Cultuurlandschap en Monumenten (voorheen de RDMZ ofwel Rijksdienst Monumentenzorg); en ten slotte Erik Luiten,

hoogleraar Cultuurhistorie en Ontwerp aan de Technische Universiteit Delft en bekleeder van de Belvédère-leerstoel. Eigenlijk bleek dat de tegenstelling tussen stad en platteland voor monumentenzorg en cultuurhistorische waarden langzamerhand niet meer bestaat. Dit vanwege de oprukkende verstedelijking en de verrommeling van wat ooit groene ruimte was. Kortom, ook daar vallen de tien gouden regels, 15 ambities of andere lijstjes met ijkpunten goed op los te laten.

Ter lezing aanbevolen: *De ideale stad. Haarlem en het veranderende stadsbeeld. Met het handvest voor de ideale stad.* Historische Vereniging Haarlem/Stichting Uitgeverij Noord-Holland, 60 blz. ISBN 9078381000. Adres HV Haarlem: Grote Markt 17, Postbus 1105, 2001 BC Haarlem. www.haarlem.nl

Gerard J. Telkamp

HEEMSCHUT: EEN BLADPROFIEL

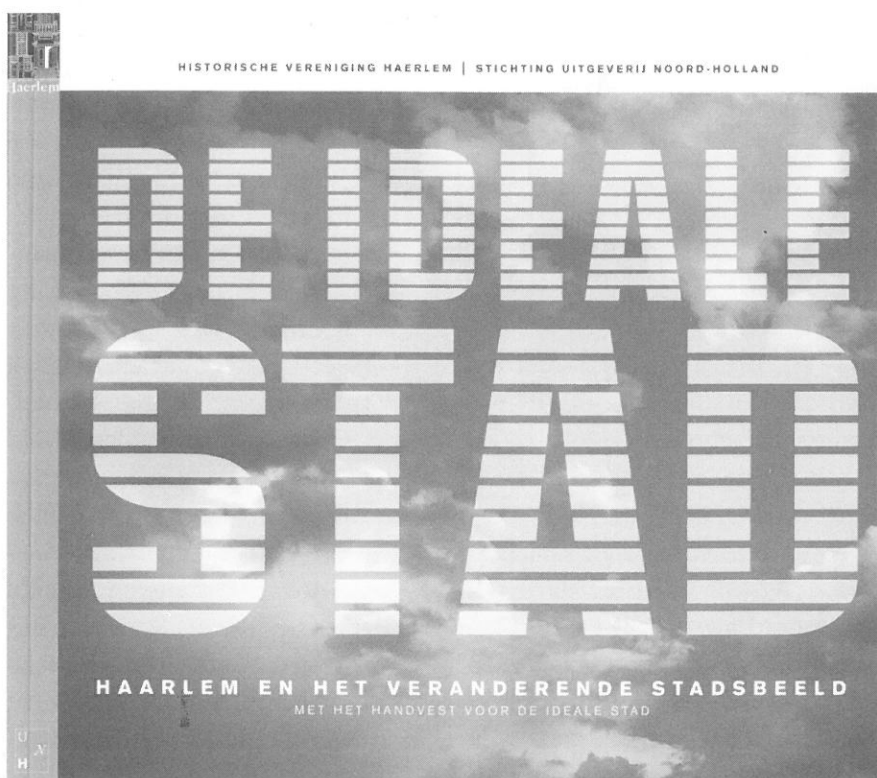
Neem nou de *Telegraaf*. Wie van de internetgeneratie heeft nog enige weet van dit apparaat? 't Is wel nog steeds de grootste krant van Nederland. *Ons Erfdeel?* Heeft een heel wat minder hoge oplage, maar is wel het beste algemeen-culturele maandblad in het Nederlandse taalgebied. Het *Leidsch Dagblad*? Nog immer met sch, maar wel verplicht leesvoer voor wie bij wil houden wat er leeft in Leiden. De titel van het blad *Heemschut* van de gelijknamige uit 1911 daterende Bond Heemschut lijkt ook op iets oubolligs uit de oude doos. Ook dat blijkt reuze mee te vallen in dit fris en vrolijk in veelkleurendruk uitgegeven tweemaandelijks blad van de "oudste en breedst georiënteerde

vereniging op het gebied van ons gebouwd en aangelegd cultureel erfgoed". Laten we dus maar een kijkje nemen in het augustusnummer van de 83ste jaargang, dat als subthema Feest heeft in verband met het thema van de Open Monumentendag.

We worden al snel geconfronteerd met de rubriek Heemschut Actief, waarin de provinciale commissies van de vereniging verslag doen van bedreigde monumenten en stads- en dorpsgezichten in Goedereede, Veenhuizen, Beetsterzwaag, Uithuizen en Breede. Op vele plaatsen, zo blijkt ook elders in dit nummer, sluit Heemschut zich aan bij plaatselijke acties of neemt men zelf initiatieven. Het trefwoord

feest is kapstok voor twee voor onze regio interessante artikelen naar aanleiding van recente restauraties van Kasteel Oud Wassenaar (1876) en Hotel Des Indes (1859). Op het kasteel schonk men vroeger thee voor 1.500 personen tegelijk. De rode baksteen heet *Rijnsteen appelbloesem*. Helaas blijft de leverancier daarvan onvermeld. Ouderzorg-De Ridder uit Leiderdorp, zo stel ik mij voor. Des Indes, vanaf 1881 hotel, werd ooit gebouwd voor 1,5 ton goud in de tijd van de guldens.

Opmerkelijk is het verhaal over verzet tegen de aanleg van een parkeergarage onder het Lucasbolwerk in Utrecht, met een kritische kanttekening over de Rijksdienst voor Monumentenzorg "als partner of plichtverzaker". Kritiek op de RDMZ valt ook elders in deze aflevering te lezen. Ook is er een

zinsnede over de Monumentenwet (1988) "die nergens een toetsing van nut en noodzaak voorschrijft" en daarom haar naam niet waard zou zijn. Daar zou ik toch meer van willen weten.

Volgt nog veel meer lekkers. Over restauratie van neo-renaisance woonhuizen aan het Sweelinckplein in Den Haag, al sinds 1972 mede als gevolg van een kraakactie in zijn geheel Rijksmonument. De huizen werden ooit neergezet door de Haagsche Bouwgrond Maatschappij Duinoord, die er tot in Nederlands-Indië, waarvan de residentie thans weduwe is, propaganda voor maakte. Een bijdrage over de idiote plannen in Haarlem om de in de jaren dertig geheel in stijl gebouwde zijvleugel van Paviljoen Welgelegen, het huidige Provinciehuis, af te breken ten gunste van een uit de toon vallend kantooraquarium. Een overzicht van het werk (1952-1985) van de Dordtse restauratiebouwmeester Wim van den Berg. Met aandacht voor de Grotekerkstoren, het Hofcomplex (U weet wel, van de eerste Statenvergadering van het Vrije Holland; onvermeld), de Groot-hoofdspoort, en het Stadhuis (onvermeld blijft dat dit in de late middeleeuwen als koopmansbeurs van Vlaamse kooplui werd neergezet). In een noot vinden we de uitspraak van de hoofdpersoon "wie uitsluitend restaureert wat nog aanwezig is, houdt op den duur niets meer over"? Wat jammer dat hier geen toelichting volgt!

Het op zich zelf interessant overzichtsartikel van marinehistoricus Philip Bosscher over marinegebouwen in Nederland smeekt om uitwerking in afzonderlijke stukken over Amsterdam (veel meer dan Zeemagazijn = Scheepvaartmuseum!), Den Helder, dat volgens de ongedocumenteerde uitspraak van Napoleon

het Den Helder van West-Europa had moeten worden, West-Friesland en Dokkum plus Harlingen.

Als mooi voorbeeld van historische industriële infrastructuur vermeld ik hier alleen nog een bijdrage over pogingen tot herleving via een gelijknamige stichting van het Apeldoorns Kanaal, dat tot 1962/1972 een verbinding vormde tussen Hattem en Rheden. De rubriek Meldingen waarschuwt nog voor de bedreiging van een bankgebouw op de Melkmarkt in Zwolle, een mooi voorbeeld van interbellumarchitectuur in de stijl van de Amsterdamse school. De vele aangeboden excur-

sies – monumentaal Vlissingen, pioniersgebouwen van Oostelijk Flevoland, de herbestemde Tricotfabriek in Winterswijk - doen ten slotte de liefhebber watertanden.

Kortom, Lucebert zei het al: "Alles van waarde is weerloos", maar Heemschut staat er pal voor. Alleen al voor het blad zou je lid moeten worden (24 euro per jaar) van deze actieve zustervereniging: Nieuwezijds Kolk 28, 1012 PV Amsterdam, 020-6225292; info@heemschut.nl

Gerard J. Telkamp

Heemschut

BESCHERMING CULTUURMONUMENTEN

jaargang 83 | Augustus

Thema Feest

Gesteggel om nieuwbouw provinciehuis
Heemschutdag in Vlissingen

Gouden regels slaan aan
Tweede leven voor Apeldoorns Kanaal?

UIT LEIDEN EN REGIO

Lisse - De kans bestaat dat het pand Kanaalstraat 44 weer op de gemeentelijke monumentenlijst komt waarvan het eerder was verwijderd. Het gaat hier om het vroegere sigarenmagazijn Juliana. De stichting Dorp, Stad & Land heeft opdracht gekregen een omschrijving van het xculuurhistorisch belang van het pand op te stellen. Daaruit blijkt dat het hier gaat om een kleinschalig woon-winkelpand van rond de vorige eeuwswisseling met een vroeg twintigste-eeuwse aanpassing. Als winkelpand vervulde het een rol in de sociale en economische geschiedenis van Lisse. De cultuurhistorische waarde van het pand wordt nog versterkt door het naastgelegen hofje, in de volksmond hofje van Six genoemd. De kwaliteiten van het pand zijn ruim voldoende voor plaatsing op

de gemeentelijke monumentenlijst, aldus de conclusie van het rapport.

METAMORFOSE

Leiden - Het RAP Architectuurcentrum, Nieuwstraat 33 in Leiden, presenteert tot en met 22 oktober de tentoonstelling Metamorfose, ofwel Gedaanteverwisseling. Het Rijnlants Architectuur Platform heeft deze tentoonstelling georganiseerd onder het motto Van industrieel tot cultureel. Naast de tentoonstelling zelf biedt het project Metamorfose ook internationale documentaires in het RAP Architectuurcentrum en een theatervoorstelling in het Scheltemacomplex over hetzelfde thema. De tentoonstelling laat de metamorfose zien van zes Leidse industriële panden die een culturele herbestemming hebben gekregen of waarvan de nieuwe bestem-

ming nog niet bekend is. Het gaat om de Lakenhal van textielhandel tot stedelijk museum; Tieleman & Dros aan de Middelstegracht van conservenfabriek tot bedrijfsverzamelgebouw; de Blonkgarage aan de Nieuwstraat van autoverkoop, verhuur en reparatie tot architectuurcentrum; het Hartevelt complex aan de Langegracht van jeneverbranderij tot bedrijfsverzamelgebouw voor culturele groepen en non-profitorganisaties; het 50 KV-station in het Noorderkwartier, dat nu al voor toneelvoorstellingen wordt gebruikt; en Scheltema aan de Oude Singel van wollendekenfabriek tot multifunctioneel cultureel centrum. De expositie omvat foto's van vroeger en nu en toelichtende teksten met anekdotes. Ook is een kurkmachine uit het Hartevelt complex te zien, en een complete oude Volkswagen Kever. Voor meer informatie, zie o.a. www.rapsite.nl

Foto: Ceadesign, Koudekerk.

2007

JAAR VAN DE MOLENS

2007 wordt het Jaar van de Molens. Voor de provincie Zuid-Holland is dat een belangrijk gegeven want zo'n kwart van het Nederlandse molenbestand bevindt zich in deze provincie. Het gaat om welgeteld 218 complete en ruim 20 incomplete molens. Het Erfgoedhuis Zuid-Holland zal de voorbereidingen voor dit monumentenjaar ter hand nemen.

De organisatie deed daar al eerder ervaring mee op tijdens het Jaar van de Boederij 2003. Het ligt in de bedoeling een werkgroep te formeren, waarin alle betrokkenen - molenorganisaties, de Provincie Zuid-Holland, de toeristische organisaties en anderen - vertegenwoordigd zullen zijn.

RABOBANK

WENSENFONDS

Onze wens om subsidie te krijgen voor het plaatsen en restaureren van een oude stadsklok, een zgn. kubusmodel, is door dit fonds niet gehonoreerd. De voorkeur in de afdeling cultuur is gegaan naar Theater Aardewerk voor de aanschaf van theaterbelichting.

VERKOOPPUNTEN STIELZ

Dit blad en de kalender zijn op de volgende adressen te koop:

Boekhandel De Kler	Breestraat 159	Leiden
Boekhandel De Kler	Kempenaerstraat 39 b,	Oegstgeest
Boekhandel Kooyker	Breestraat 93	Leiden
Bruna	Winkelcentrum Kopermolen	Leiden
Bruna	Winkelcentrum Stevenshof	Leiden
Amanda Totaalshop	Maasstraat 1-3	Leiden
Sigarenmagazijn T. Filemon	Bevrijdingsplein 1	Leiden
Tijdschriftenhandel Walk Inn	Breestraat 163	Leiden

Wij brengen het nieuws graag bij u thuis!

Met het Leidsch Dagblad blijft u op de hoogte van de gebeurtenissen in uw omgeving én leest u al het landelijke en wereldnieuws. Daarnaast besteden we veel aandacht aan cultuur, sport, wonen en ontspanning. Nieuws dat u direct raakt.

Dat brengen wij graag bij u thuis.

Leidsch Dagblad
Jouw wereld, jouw krant

Word abonnee, bel 0800 - 1711 (gratis) of surf naar www.leidschdagblad.nl

ADVERTENTIE

a r c h i t e c t e n

AIV
B.V.
i n g e n i e u r s

Postbus 32056

2303 DB LEIDEN

Amphoraweg 5

2332 ED LEIDEN

tel.: (071) 531 33 25

fax: (071) 531 83 74

Het Motorhuis

Autodealerbedrijven

Leiden. Vondellaan 80. Tel: 071 - 535 18 00
www.motorhuis.nl

"J. Zierikzee"
maatschoenmakerij

H.P.H. Nusteling
Bakkersteeg 3
2311 RH Leiden

Tel.: 071-5131156

maatschoenen op het net?

www.maatschoenen.nl